

Kolínske listy

Slovenský kresťanský občasník

Október 2005



9

Podľa starej — mojej generácii zo školských lavíc dobre známej — dialektickej formulky “téma-antitéma-syntéma” postupuje takto nie iba myslenie, ale aj vývoj spoločnosti a vari aj celého sveta. Nie je to celkom nezmysel, nie je to ani vynález marx-leninistov. Ja som kedysi túto formulu nazval *subjektívnou dialektikou*, lebo ak aj nemusí odrážať objektívny stav vecí, odráža istý druh myslenia, ktorý aj môže viesť ku konštruktívnej debate.¹

Nuž toto je všetko teória. Zastávam však názor, že Osvietenstvo — presnejšie jeho voči kresťanstvu tolerantnejšiu časť — možno vidieť nie iba ako antitému klasického “predosvietenského” kresťanstva, ale aj ako jeho korekciu, ktorá viedla k syntéze, k súčasnému kresťanskému svetonázoru, (resp. k celej palete viac-menej navzájom kompatibilných verzí takéhoto svetonázoru). Z druhej strany, teda zo strany post-kresťanských sekularistov, ktorí dnes dominujú v západnom myslení, o chuti pre recipročnú korekciu nebolo veľmi počuť, iba o ich triumfalizme.

Teraz však sa v DIE ZEIT — týždenníku nemeckých ľavičiarov — z 1. septembra 2005 objavila zaujímavá úvaha, z pera *Matthiasa Poltityckeho* (nar. 1955) pod názvom *Weißer Mann — was nun?* (pozri http://www.zeit.de/2005/36/Wei_a7er_Mann, anglický preklad na <http://signandsight.com/features/353.html>). Popudom k jej napísaniu boli zrejme inkonkluzívne nemecké voľby.² Domnievam sa však, že jej význam tento rámeč ďaleko prevyšuje a naozaj ju možno považovať za korektúru, či pokus o korektúru, starej sekularistickej pozície. Článok je prídlhý pre *Kolínske listy*, preto som tu preložil iba vybrané časti, aj keď to zaberie celé číslo.

Čo teraz?

Všeobecná skľúčenosť v Nemecku navidomoči ustupuje neočakávané triezvemu prebúdzaniu sa. Zlyhanie straníckej demokracie, ako sme ju po roky poznali a prežívali, vedie k nebezpečnému mocenskému vákuu,

¹ Schématicky ak jedna strana tvrdí A a druhá strana B, pričom A a B sú dve nezmierniteľné pozície, vyznavač tézy A môže prijať B ako svoju antitému vo zmysle korekcie svojej pôvodnej tézy A. Dôjde k syntéze, ktorú nazveme A1. Podobne vyznavač tézy B, ak má záujem o konštruktívny dialóg, použije A ako svoju antitému, ktorou svoje stanovisko koriguje a dochádza k syntéze, ktorú nazveme B1. Pravdepodobne ani A1 a B1 nebudú zmieriteľné, ale dialóg môže pokračovať ak zástanca A1, teda už korigovanej tézy A, príjme B1 za svoju antitému a dopracuje sa k syntéze A2, podobne ak sa zástanca tézy B1 prijatím antitény A1 dopracuje k svojej syntéze B2, atď. Schematicky takto môže dôjsť k rade korekcií na každej strane v nádeji, že ich stanoviská sa stále viac budú približovať.

² Keď tieto riadky píšem, zdá sa už rozhodnuté že jediným východiskom je “veľká koalícia” kresťanských so sociálnymi demokratmi, kde kresťanskodemokratická *Bundeskanzlerin* Angela Merkel bude predsedáť vláde, ktorej väčšina ministrov budú sociálni demokrati.

Benedikt XVI. a Hans Küng

Hovorca Vatikánu *Joaquín Navarro Valls* vydal 26. septembra toto tlačové vyhlásenie o stretnutí Benedikta XVI. s Hans Küngom:

“V sobotu, 24. septembra 2005, sa v priateľskej atmosfére konal rozhovor pápeža Benedikta XVI. s prof. Hansom Küngom z Tübingenu. Obe strany sa zhodli, že by nemalo zmysel v rámci tohto stretnutia začať diskusiu o vieroučných otázkach, ktoré stoja medzi Hansom Küngom a náukou Katolíckej cirkvi.

Rozhovor sa preto sústredil na dve oblasti, ktoré najmä v poslednom čase stoja v popredí práce Hansa Künga: otázka svetového etosu a dialóg rozumu prírodných vied s rozumom kresťanskej viery.

Profesor Küng zdôraznil, že projekt Svetový etos (*Weltethos*) ... osvetľuje morálne hodnoty, v ktorých sa veľké svetové náboženstvá pri všetkých rozdieloch zhodujú a ktoré pre svoj presvedčivý zmysel môžu platiť ako smernice aj sekulárnemu rozumu.

Pápež kladne ocenil úsilie profesora Künga prispievať **dialógom s náboženstvami a so sekulárnym uvažovaním** k obnove uznávania podstatných morálnych hodnôt ľudstva. ...

Pápež tiež zdôraznil svoj súhlas s úsilím profesora Künga znovu oživiť **dialóg medzi vierou a prírodnými vedami** a uplatňovať otázku opodstatnenosti a potreby existencie Boha vzhľadom k prírodovedeckému mysleniu ... ” (slovenská verzia podľa *TKKBS a Rádio Vatikán*, pasáže zdôraznené mnou).

Ide tu samozrejme o svetoznámeho tübingenského katolíckeho teológa-rebelanta, ktorý, ako

je známe (pozri aj KL3), sa nie veľmi pekne zachoval v posledné dni života Jána Pavla II, ako aj bezprostredne po jeho smrti. Bol však zdržanlivejší po voľbe Jozefa Ratzingera za nového pápeža, vraj treba vyčkať. Toto bolo trochu aj prekvapujúce, lebo napríklad *Eugen Drewermann* — druhý z dvojice najznámejších nemeckých katolíckych teológov-rebelantov — sa verejne práve tak odmietavo stavil k Benediktovi XVI. ako k jeho predchodcovi. Dalo sa to pravda vysvetliť aj tým, že Küng nakoniec *Drewermann*a (aj mnohých iných duchom času opantaných quasi-katolíkov), svojim intelektom predsa len vysoko prevyšuje. Teraz však vidíme, že v tom bolo aj čosi iné.

Hans Küng svojmu bývalému priateľovi a kolegovi — s ktorým sa rozišiel vo veci tolerovania "generácie 68", vtedy ešte len študentov, ktorí po profesoroch hádzali paradajky, Kristov kríž nazývali sado-masochistickým symbolom, atď — po jeho zvoľení za pápeža napísal list v ktorom ho požiadal o osobné stretnutie a rozhovory.

Niektorí komentátori boli prekvapení, že Benedikt sa s Küngom naozaj chcel stretnúť (čo vraj jeho predchodca odmietal). Pripomína sa tiež, že toto je už druhé také prekvapenie od nového pápeža: Koncom augusta sa Benedikt stretol aj s reprezentantom opačného pólu vnútrokatolíckych kontroverzií, biskupom *Bernardom Fellayom*, nástupcom arcibiskupa *Marcela Lefebvra*, ktorý zasa z ultratradicionalistických pozícií sa otvorene stavil proti Druhému vatikánskemu koncilu.

Nuž prekvapenie ako prekvapenie, nemôžem si ale odpustiť pripomenúť, že hneď po zvolení teologicky fundovaného Ratzingera za nástupcu Jána Pavla II som tento pohyb — náznak druhého *aggiornamento*? — akosi predpovedal, keď som písal

"Aj z celkom logických dôvodov je vysoko-kvalifikovaný a vzdelaný ... Ratzinger najskôr schopný

ktoré sa snažia vyplniť nie iba "frustrovani", ale predovšetkým intelektuálny stred našej spoločnosti. Ak by sa im aj podarilo uskutočniť potrebné reformy v Nemecku, ostane ešte oveľa vážnejší európsky problém: hrozí zánik bývalého Západu, už aj otvorene označovaného ako "stará Európa", kultúry a spôsobu života pestovaného po generácie. Postmoderná doba s jej ničivým "všetko je dovolené" dosiahla koniec Osvietenstva: skeptické slobodné myslenie zašlo tak ďaleko, že dnes namiesto vážnych vízií, všetko na čo je schopná je unudená ironia, *laissez-faire* miknutie plecami maskované ako "tolerancia" voči každému a všetkému.

Toto je dôvod, prečo sa teraz — keď tento, sem-tam sa klátiaci a politicky vykorenený intelektuálny stred hľadá svoj nový jazyk — konečne rozbieha diskusia, ktorá vyjadruje nespokojnosť so stavom vecí. Aj ja sa chcem rátať iba k tomuto rodiacemu sa hnutiu, ktoré sa snaží vymaniť z prekonanej myšlienkového schémy "pravičiar/ľavičiar", ktorá chce zmieriť svoj tradičný socialisticko-liberálny motor (*impetus*) s konzervatívnymi hodnotami.

Tí, ktorí už cestovali mimo Európu asi uhádnu, čo mám na mysli keď hovorím o "zániku (*Untergang*) bieleho človeka". Zdôrazňujem, že tento termín používam iba z polemických dôvodov, ako skratku pre to, čo rozumiem pod kľúčovou európskou verziou západnej kultúry, kultúry, ktorá sa ešte stále hlási k Osvietenstvu.

V najrozličnejších častiach sveta mimo Západ nachádzame nie tajnú túhu po násilí (proti bielemu človeku), ale formu nefalšovaného strachu, ktorú ľudia v srdci Európy už vôbec nepoznajú. Najviac to možno pozorovať v Afrike na juh od Sahary, ale veľmi silne to vidno aj v chudobných častiach karibskej oblasti a v homeopatických dávkach dokonca v Indii, ak opustíme turistické centrá a ocitnete sa zoči voči spôsobu života, na archaickú drsnosť ktorého už nevieme ako reagovať.

Problém však nie je iba fyzického rázu. Na Ďalekom východe prežívame slabosť (západnej kultúry) na intelektuálnejšej úrovni ako strach zo zlyhania, z neschopnosti čeliť elánu ekonomickej expanzie, ktorého nespútaná energia nás naplňa silným pocitom impotencie. Nebývalá húževnatosť a pevná vôľa dobývajú kľúčový priemysel Západu. V tejto časti sveta sa totiž moc prejavuje nie skrze impulzívne výbuchy, ale cez vytrvalosť a nástojčivosť. Vraví sa, že USA si dnes vie udržať svoje ekonomicke vodcovstvo iba preto, že 40 percent jej technologického, *hi-tech*, sektoru je v rukách ázijských prisťahovalcov.

Globálny ekonomický poriadok je vyklbený a globálny kultúrny poriadok ho bude nasledovať. Pretože nadšenie pre inovácie na Ďalekom východe nemožno oddeliť od ich zmyslu pre kultúrne poslanie: v globalizovanej ekonomickej súťaži tento ohromný úspech vďačí faktu, že obrovské kroky do budúcnosti sú podnikané s neporušeným zmyslom pre historickú identitu, zatiaľčo my v strednej Európe sa chystáme výmenou za pseudo-amerikanizáciu zbaviť posledných pozostatkov svojho tisícročného dedičstva — rôznorodosť jazykov a s nimi spojených identít. Po šokujúcom uvedomení si vlastnej fyzickej a ekonomickej slabosti, prichádza konečné poníženie pre Európu vo forme kultúrnej orientácie smerom k novej svetovej mocnosti (Číne), ktorá už hraje rolu globálneho hráča pri formovaní súčasnej svetovej kultúry.

V Číne je 12 miliónov katolíkov v podzemnej (pápežovi vernej) cirkvi a 4 milióny v Cirkvi, ktorá je vládou oficiálne uznaná. Nedávno bol vysvätený šanghajský biskup *Joseph Xing* so schválením aj Vatikánu aj Pekingu a Sv. Stolica naznačila, že by presunula Apoštolskú nunciaturu z Taipei do Pekingu ešte skôr ako dôjde k naviazaniu diplomatických stykov. To sú dobré správy, ide však o háklivú vec, lebo Peking chce zrejme uvoľnenie vzťahov s Vatikánom využiť diplomaticky vo svojich nárokoch na Taiwan. Aj katolíci v podzemnej cirkvi sú stále ešte vystavovaní šikanovaniu, podobne ako príslušníci iných vierovyznaní.

Pozoruhodné ale je, že nevýhoda našej situácie je videná najjasnejšie nie z Číny, ale z arabského sveta — svetovej oblasti, ktorá je predovšetkým známa pre svoje zbytky bývalých civilizácií, ktoré ich naplňajú presvedčením o nadradenosti. Málolktorá kultúra sa reprezentuje tak mužno-agresívne (*phallisch*). Avšak Európan je tvárou v tvár takéhoto vystavovania sa, nie v rozpakoch, ale ho znepokojujú pocity našej kultúrnej, presnejšie ideologickej, slabosti, ktorú nám dávajú najavo. Nakoniec aj ten najosvietenejší moslim jedná na základe koherentného svetonázoru, vie vždy čo je pravda, zatiaľčo my ako individualisti ju musíme po každý raz hľadať z prípadu na prípad: toto je konštelácia zajaca a korytnačky, v ktorej sme my vždy na prehrávajúcej strane. Náš svetonázor je svetonázorom slabochov. V porovnaní s neprerušným náboženským pathosom, ktorý je o 600 rokov mladší ako kresťanstvo, je islam vo vývoji tam kde kresťanstvo bolo počas inkvizícií. V tomto svetle možno považovať za znak islamského humanizmu, že slobodomyselní turisti sú trestaní nie bitkou, iba pohrdaním.

Úpadok bieleho človeka, ako sa jasne javí zo “zrážky civilizácií”, je kategoricky prepojený s náboženským vakuom, ktoré sme dokázali, počnúc Feuerebachom a Heinem, naplniť postupnosťou náhradných náboženstiev (*Ersatzreligionen*), ako sú “kultúra”, “národ”, atď. Nikdy predtým nebol náš horizont hodnôt tak vygumovaný ako dnes. Nikdy predtým sme my, ako predstavitelia neskorodekadentnej civilizácie (niečoho o čom v USA nemajú ani poňatie, tobôž sú si toho vedomí) nestáli tak bezradne pred výzvami (*Herausforderung*) prichádzajúcimi zvonka Európy. Potrebuje islam nutne dávku kritického rozumu (ako to veria, zdá sa, naši zelení utopisti), alebo sme to naopak my, ktorí potrebujeme znížiť dávkovanie tejto drogy aby sme zjednodušili svoj príliš komplikovaný pohľad na svet a vrátili sa k svojim vitálnym koreňom?

Možno tieto pokorenia, vo fyzickom, ekonomickom, kultúrnom a predovšetkým náboženskom zmysle, ktoré dnes musia znášať “starí Európania”, nás môžu naučiť jednu vec: prijať túto výzvu a dopracovať sa k všeobecne prijímanej novej identite, ktorá premení spotrebiteľov zasa na ľudské bytosti, na ľudí, ktorí hľadajú šťastie ponad predpovede o zisku a daňové úľavy. A vyjadriť túto identitu vo forme, ktorá bude zrozumiteľná, ak treba, aj pre fundamentalistov: vari to čo potrebujeme je, paradoxne, stať sa proti-fundamentalistickým spôsobom nie novými fundamentalistami, ale fundamentálnymi. Lebo kam môže terazší európsky fundamentalizmus viesť ak nie k ešte robustnejšiemu mandátu pre slobodu, toleranciu a zdvorilé zachádzanie so všetkými nezdvorilými ľuďmi tohoto sveta? Musí to zniet perverzne chcieť dať slabej západnej tolerancii injekciu intolerancie aby prežila v globálnom konflikte mladistvých svetonázorov, aj keď nie tak ako to robia americkí imperátori. Tolerancia nemusí byť založená na slabosti bez chrbtovej kosti, ktorá pritakáva všetkému, na čo narazí. Jestvuje aj tolerancia založená na sile, ktorá vychádza z vedome zaujatej pozície a ktorá má

previesť potrebné konštruktívne reformy, ktoré priblížia Cirkvi súčasnosti bez toho aby sa rozpustila v mori iných cirkví či dokonca stratila nielen svoju katolícku, ale aj kresťanskú podstatu. ... Ak treba poopraviť televízor, lebo obraz je nejasný či čo, tak na to sa najlepšie hodí kvalifikovaný elektrikár, ktorý vie prečo a ako televízor funguje.” (KL5).

Zmenil sa Benedikt, zmenil sa Hans Küng? Nuž zaiste obaja zostarli, ale aj ináč. Jeden univerzitný profesor medzitým prešiel do zodpovednejšej pozície prefekta *Kongregácie pre náuku viery* a potom do ešte zodpovednejšej pozície pápeža. A u človeka intelektuálne na úrovni zvýšená zodpovednosť vedie aj k zvýšenej veľkodušnosti. Druhý profesor možno aj nahliadol, že niečo iné je viac či menej výstižne analyzovať situáciu v Cirkvi, kritizovať a navrhovať alternatívy, a niečo iné je niešť *zodpovednosť* za uvedenie týchto alternatív do praxe.

Zmenila sa ale aj generácia 68. Vtedy ešte rozmazaní a rebelujúci študenti, dnes k nej patria mnohí v zodpovedných politických a akademických funkciách. Nielen oni, ale aj ich metódy proti-katolíckeho či protikresťanského odboja dozreli. **Ich anti-konformizmus sa stal novým konformizmom.** To čo sa dnes nazýva *political correctness* nie je protestom proti nejakému moralizujúcemu statu quo (ako videli rebelujúci študenti vtedy svoje historické poslanie), ale predstavuje nový moralizujúci diktát, ktorý relativizuje tradičné hodnoty kresťanského západu a absolutizuje nové. Túto zmenenú situáciu si pápež dobre uvedomuje. A možno aj Hans Küng.

Vráťme sa však k samotnému textu tlačového vyhlásenia z tohoto historického stretnutia. Dve témy — predstavujúce dialóg aj s Küngom, aj s nekresťanským svetom — ktoré si pápež vybral, som v texte zdôraznil aj preto,

lebo som chcel poukázať na to, ako dobre zapadajú aj do tém, týchto *Kolínskych listov*.

Dialóg s prírodnými vedami je niečo čo je nanajvýš dôležité, už aj preto lebo dnes už je predsa len viac tých, ktorí vedia čo je *big bang* alebo DNA, rozumia tomu ako funguje, "myslí", počítač ako tých, ktorí vedia sledovať myslenie pôvodne sprostredkované latinou či klasickou gréčtinou. Ide teda o dialóg *science and religion*, kde — ako som bol poučený — v slovenčine sa neoplatí veľa originálneho povedať. Iste aj preto nie, lebo tí, čo majú dostatočné, napríklad matematické, kvalifikácie, vedia čítať aj v angličtine. Napriek tomu bude zaujímavé vidieť, čo na túto tému vie povedať Hans Küng vo svojej novej knihe (prvý výťažok odovzdal práve teraz pápežovi) *Der Anfang aller Dinge* (Začiatok všetkých vecí), ktorá vyšla v septembri a ešte som ju nemal v rukách.

Pokiaľ ide o dialóg s inými náboženstvami, tejto téme sa chcem venovať v druhej časti úvahy *Morálna pravda, svedomie a tolerancia* (prvá časť v KL 7). S ňou súvisí aj hlbokovýznamná (a ťažko čitateľná) kniha vtedy ešte kardinála Ratzingera *Glaube Wahrheit Toleranz* (Herder 2003) a samozrejme aj Küngova *Projekt Weltethos*, (Piper 1990). Zatiaľ len toľko, že Ratzinger v kapitole s názvom *Sloboda a zodpovednosť* s uznaním cituje, (agnostika) *Hansa Jonasa*, jeho 'princíp zodpovednosť' (*Das Prinzip Verantwortung*, Insel Verlag 1979, anglická verzia *The Imperative of responsibility*, UCP 1984) Tento princíp vidí Ratzinger ako rámeč, ktorý musí byť naplnený, a ako jednu možnosť takejto náplne vidí práve v Küngovom *Weltethose*. Upozorňuje však na obmedzenia takéhoto projektu, predovšetkým pre nedostatok racionálneho opodstatnenia (pozri str. 203).

Viac na túto tému až inokedy.

odvahu kultivovať aj určitý odstup dokiaľ sa nedosiahne vzájomné rešpektovanie (svetonázorov či kultúr).

Čo má úplne osvietená — to jest bezbožná — spoločnosť s čím môže čeliť spoločnosti (čiastočne) neosvietenej? Toto je základný problém, ktorý poznamenal pád mnohých veľkých civilizácií. Teraz je na rade misia bieleho človeka — ako bola chápaná od vzniku modernej doby — aby sa blížila k svojmu koncu, nie v poslednej rade preto, lebo sa sústredila iba na pozemské veci. Mimo západného sveta málokto je ochotný zrieknuť sa ochrannej a zmysel dávajúcej transcendentnej strechy ak sa mu za to neponúka nič iba pochybné plody nihilizmu: po stáročia praktizovaná misia 'Osvietenstvo pre neosvietených' potrebuje teraz niečo ako proti-misiu, keďže sama sa zdegenerovala na číru náuku o konzume.

Dokonca my tu, v kolíske tohoto Osvietenstva, ktorí sme si zariadili život pohodlne v kritickom odstupe od akýchkoľvek pevných pozícií, strácame prehľad nad všadeprítomnými túžbami po fixných pozíciách, ktoré ústia do jemného proti-osvietenstva — nová eklektická religiozita pozostávajúca z ezoterických kúskov poskladaných podľa individuálneho vkusu ako provizórna reakcia na intenzitu náboženského sentimentu z mimoeurópskeho sveta, ktorému sme už niekoľko rokov vystavovaní. A či sa necítíme aj my, poslední advokáti Osvietenstva, nakoniec už presýtení svojou voľne sa vznášajúcou nezáväznosťou, či netúžime po novom zmysle zakorenenosti, či by sme nebolí ochotní riskovať premostenie medzi všetko rozkladajúcim rozumom a iracionálnou víziou?

Aj keď nám Osvietenstvo dáva veľa, berie nakoniec to, čo život robí ľahším a približuje šťastie — presne toto ma napadalo keď som bol svedkom tajomných afrokubánskych rituálov v karibskom Santeriu či Palo Monte. Bolo to počas týchto primitívnych ceremónií keď som zasa pocítil tento katartický úžas (*Erschauern*) pred Nadľudským, ktoré v kresťanských cirvách ustúpilo programatickému "miluj bližného svojho ako seba samého". Kto chce chlieb a víno, keď môže mať krv a obetované telo? Kto chce abstraktného Boha, ktorý sa stiahol zo stvorenia, keď môže mať kňazov, ktorí dávajú jasné inštrukcie a istotu v živote, keď môže mať komunikáciu s mŕtvymi. Každý kto bol svedkom nefalšovanej africkej intenzity náboženskej viery — so všetkým strachom a hrôzou, údesom a úžasom až po barbarstvo — vie, že naša bezbožná spoločnosť sa proti tomuto nemôže natrvalo brániť súkromnou verziou individualistickej ezoteriky.

Ekonomický rast – štátna bezpečnosť – úplná zamestnanosť? Nie. Viera – Nádej – Láska, to sú veci bez ktorých sa podľa všetkého natrvalo nezaobídeme. Toto musíme dnes pochopiť, bez zlomyseľnosti, aj presvedčení ateisti medzi nami. Aj tí ktorí sa neúnavne snažia čiste politickými metódami zabrániť (alebo aj napomôcť) rozmliaždeniu nášho familiárneho sveta v globalistických mlynoch. Ináč sme už len história.

Kolínske listy vám budú zasielané vo forme PDF na vašu e-mail adresu, ak sa prihlásite na gvirsik@t-online.de. [Tlačené verzie sú k dispozícii iba výnimočne (starším?) záujemcom, ktorí nemajú prístup k internetu.] Môžete si ich tiež stiahnuť z <http://www.gvirsik.de/> kde sú aj iné moje články a úvahy v angličtine a slovenčine.

George Virsik